

Eläimistä saatavien sivutuotteiden valvonta 2020

Ruokavirasto 995/00.01.02.00.01/2021

RUOKAVIRASTO

Livsmedelsverket • Finnish Food Authority

Ruokaviraston raportti
Hyväksymispäivä 12.8.2021

Hyväksyjä Terhi Laaksonen

Esittelijä Sirpa Kiviruusu

Lisätietoja Sanna Toivanen

Sisällysluettelo

1	ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA.....	4
2	VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN	4
3	TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS	16
3.1	Todetut puutteet ja niiden yleisyys	16
3.2	Puutteiden analyysi.....	16
4	AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE	20
5	ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET	20
5.1	Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen	20
5.2	Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen	21
5.3	Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet	22
6	TOIMINNAN RESURSSIT	22
7	MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN TOIMINTAAN	23

1 ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA

Sivutuotevalvonnan vaikuttavuutta koskevana strategisena tavoitteena on varmistaa, ettei sivutuotteista aiheudu eläintautien leviämisen vaaraa, eikä muutakaan vaaraa ympäristölle, ihmisille tai eläimille. Ruokavirasto on ottanut tämän tavoitteen huomioon sekä sivutuotevalvonnan suunnittelussa että valvonnan ohjaamisessa. Vuonna 2020 sivutuotevalvontaan, kuten kaikkeen muuhunkin toimintaan, vaikutti Covid-19 pandemian aiheuttamat rajoitukset ja muutokset normaalissa toiminnassa. Sivutuotevalvonnalle asetettuja tavoitteita ei saavutettu kaikilta osin vuonna 2020.

Sivutuotevalvontaa tehdään Ruokavirastosta ja kunnaneläinlääkäreiden toimesta. Ruokaviraston sivutuotevalvontasuunnitelman laatiminen laitosten valvonnan konkreettisenä valvontakohdelistana on selkeyttänyt kunnaneläinlääkäreiden valvontavelvoitetta. Koska kunnaneläinlääkäreiden sivutuotevalvontatavoitteisiin ei vuonna 2020 päästy, niin tekemättä jääneet valvonnat siirtyvät vuodelle 2021. Valvontatietojen kokoamisessa tullaan jatkossa hyödyntämään enenevässä määrin Pikanttia ja Pikantin avulla pyritään pienentämään sähköisen valvontajärjestelmän puuttumisen aiheuttamaa haittaa.

Ruokaviraston sivutuotevalvonta on toteutunut pääosin valvontasuunnitelman mukaisesti. Tarkastuskertomuksiin kirjattujen puutteiden korjaamista valvottiin ja valvontasuunnitelman ulkopuoliset uusien toimijoiden hyväksyntähakemusten käsittelyt aloitettiin viivytyksettä.

Valtakunnallisesti järjestetyn raatokeräilyn strategisena vaikuttavuustavoitteena on, että tiloilla kuolleet naudat, siat, siipikarja ja pienet märehitijät toimitetaan keräilyalueella aina asianmukaisesti käsiteltäväksi ja otetaan tarvittavat TSE-näytteet märehitijöiltä. Raatokeräily toimi pääsääntöisesti hyvin.

Kunnaneläinlääkäreiden sivutuotevalvonnassa on aiempina vuosina ollut havaittavissa, että tiloille tehdyissä tarkastuksissa esiintyi enemmän ja vakavampia puutteita kuin valvontasuunnitelman mukaisissa sivutuotelaitosten tai toimijoiden tarkastuksissa. Vuoden 2020 valvonnan painopistealueeksi valittiin näin ollen tilakohtainen sivutuotevalvonta, joka sisälsi eläintiloilla ja vesiviljelylaitoksissa tapahtuvan sivutuotevalvonnan sekä tilarehustamoiden valvonnan.

Sivutuotevalvonnan resurssien tehokkaamman hyödyntämisen ja vaikuttavamman kohdentamisen hidasteena on tietojärjestelmien puute. Valvontatulosten koonti yksittäisistä tarkastuskertomuksista ja tulosten raportointi on aikaa vievää, eikä monipuolisten analyysien tekemiseen ole käytännössä riittäviä työkaluja.

2 VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN

Sivutuotealan toimijoiden hyväksyminen ja valvonta (laitosvalvonta)

Sivutuotteita käsittelevillä, varastoivilla ja hävittävillä laitoksilla on oltava toimivaltaisen viranomaisen hyväksyntä tai rekisteröinti. Laitoksen rekisteröinnin tai hyväksymisen suorittaa laitostyyppistä riippuen joko Ruokavirasto tai kunnaneläinlääkäri. Taulukossa 1 on esitetty toimivien sivutuotealan laitosten määrät ja muutokset.

Taulukko 1. Hyväksytyjen ja rekisteröityjen sivutuotealan laitosten lukumäärä (kpl) vuoden lopussa (tilanne 8.4.2021 mennessä Ruokavirastoon toimitettujen tietojen perusteella).

LAITOSTYYPPI	VIRAN- OMAINEN	UU- SIA 2020	LOPET- TANEITA 2020	LAITOKSIA YHTEENSÄ
VÄLIASTEEN LAITOKSET	KEL	0	0	34
VARASTOINTILAITOKSET	KEL (tekn.) Ruokavirasto (rehu) Ruokavirasto (lannoite)	0 1 1	0 0 0	3 8** 10
POLTTOILAITOKSET	KEL	3	3	211
KÄSITTELYLAITOKSET*	Ruokavirasto	0	0	17
ÖLJYKEMIAN LAITOKSET	Ruokavirasto	0	0	0
BIOKAASULAITOKSET	Ruokavirasto	4***	0	25
KOMPOSTOINTILAITOKSET	Ruokavirasto	2***	4	65
LEMMIKKIELÄINTEN RUOKIA VALMISTAVAT LAITOKSET	Ruokavirasto	3	1	34
TEKNISET LAITOKSET	KEL Ruokavirasto	2 0	0 0	34 6
REHUSEKOITTAMOT	Ruokavirasto	0	1	12
TILAREHUSTAMOT	KEL	4	5	62
KERÄYSKESKUKSET	KEL Ruokavirasto	0 0	0 0	5 14
MUUT REKISTERÖIDYT TOIMIJIAT	Ruokavirasto	25	0	97
Yhteensä		45	14	637

*) Yksi käsittelylaitos on lopettanut toiminnan jo ennen vuotta 2020, mutta laitos poistettiin listalta vasta vuonna 2020.

***) Luku sisältää myös sellaiset sivutuotevarastot, jotka on hyväksytty tai rekisteröity rehuhygieniasetuksen nojalla, mutta jotka ovat silti myös sivutuotevarastojen listalla. Kahdella listan toimijoista ei ollut toimintaa vuonna 2020.

****) Yhden biokaasulaitoksen ja yhden kompostointilaitoksen hyväksyntä uusittiin prosessimuutoksesta vuoksi.

Viranomaisen on säännöllisin väliajoin suoritettava tarkastuksia ja valvontaa hyväksymissään ja rekisteröimissään laitoksissa. Ruokavirasto ja kunnaneläinlääkärit valvovat hyväksymiään ja rekisteröimiään laitoksia. Lisäksi kunnaneläinlääkärit valvovat Ruokaviraston rekisteröimiä ja hyväksymiä laitoksia, jotka eivät sijaitse teurastamoiden yhteydessä. Valvonta tapahtuu Ruokaviraston laatiman vuosittaisen valvontasuunnitelman mukaisesti, jossa Ruokavirasto määrittelee riskinarviointiinsa perustuen kunkin laitostyyppin tarkastettavat laitokset. Kunnaneläinlääkärit on ohjeistettu toimittamaan tarkastuksista laatimansa tarkastuskertomukset välittömästi aluehallintovirastoon sekä Ruokavirastoon. Näin valvontasuunnitelman toteutumista voidaan seurata pitkin valvontavuotta. Tarkastuseläinlääkärit valvovat teurastamojen yhteydessä olevia sivutuoteasetuksen mukaisia laitoksia osana muuta laitosvalvontaa. Sivutuotteista tehdyt havainnot otetaan huomioon laitosten Oiva-arvioinneissa.

Elintarvikehuoneistot ovat sivutuoteasetuksen mukaisia sivutuotteiden valmistusketjun lähtöpisteitä, mutta eivät sivutuoteasetuksen tarkoittamia, sivutuoteasetuksen mukaisia laitoksia. Elintarvikehuoneistoissa sivutuoteasetuksen noudattamisen valvonnasta vastaa elintarvikevalvonnasta vastaava viranomais.

Sivutuotetarkastusten teemaa, painopistettä, laajuutta ja kohdistamista voidaan vaihdella vuosittain sivutuotevalvontasuunnitelmassa. Vuonna 2020 painopisteenä oli tilakohtainen sivutuotevalvonta. Sivutuotevalvontaa toteutettiin kalankasvatuksessa siten, ettei erillisiä sivutuotetarkastuksia tehty, mutta sivutuotteet huomioitiin muiden tarkastuksien yhteydessä. Vesiviljelylaitoksen tarkastuskertomuslomakkeeseen laadittiin erillinen osio sivutuotteita varten.

Sivutuotelaitoksissa tarkastukset painottuvat tilarehustamoiden valvontaan. Lisäksi kunnaneläinlääkäreiden tarkastuskohteena on yksi turkisrehusekoittamo ja yksi turkissektorin luokan 2 käsittelylaitos. Kaikki tarkastukset pyritään mahdollisuuksien mukaan tekemään ennalta ilmoittamatta

Suunnitelman mukaisia tarkastuksia ei kohdistettu polttolaitoksiin, teknisiin laitoksiin, väliasteenlaitoksiin, varastointilaitoksiin eikä Ruokaviraston hyväksymiin tai rekisteröimisiin laitoksiin tai toimijoihin (edellä mainittua poikkeusta lukuun ottamatta).

AVI:t raportoivat alueensa sivutuotetarkastusten toteuman VASU-raportoinnin yhteydessä täytettävään taulukkoon. Taulukko on uusittu. Kunnaneläinlääkäreiden laitoshyväksyntien, rekisteröintien ja tarkastuskertomusten tekoon eikä myöskään valvontatulosten koontiin eikä raportointiin ole olemassa sähköistä järjestelmää. Niin kunnissa, AVE:issa kuin Ruokavirastossa valvontatulokset kootaan manuaalisesti tarkastuskertomuksista ja AVI:en VASU-raportoinneista.

Taulukossa 2 on esitetty laitostyyppikohtaisesti ja valvontaviranomaisittain eriteltynä Ruokaviraston valvontasuunnitelmassa edellytettujen ja toteutuneiden tarkastusten määrät vuosina 2018–2020.

Taulukko 2. Sivutuotelaitosten tarkastukset 2018 – 2020 (tilanne 4.3.2021 mennessä Ruokavirastoon toimitettujen tietojen perusteella).

Kunnaneläinlääkärin laitosvalvonta	Suunnitellut (kpl)			Toteutuneet (kpl)			Toteutuma %		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Polttolaitos ¹⁾	29	25	0	20	15	8	69	60	0
Tekninen laitos ¹⁾	6	6	0	4	4	0	67	67	0
Tekn.varastointilaitos ¹⁾	2	-	0	1	-	0	50	-	0
Tilarehustamot ¹⁾	12	-	63	4	-	4	33	-	6
Muut sivutuotetoimijat ¹⁾	3	-	0	3		0	100		0
Lemmikkiel. ruokia valm. laitos	0	0	0	0	0	0	-	-	-
Keräyskeskus (ei teor. yht.) ¹⁾	1	3	0	1	0	0	100	0	0
Käsittelylaitos	0	1	1	0	1	0	-	100	0
Turkisrehusekoittamo	0	1	1	0	1	0	-	100	0
Väliasteen laitos ¹⁾	5	4	0	3	3	0	60	75	0
Yhteensä:	58	40	65	36	27	12	62	68	6
Ruokaviraston laitosvalvonta									
	Suunnitellut (kpl)			Toteutuneet (kpl)			Toteutuma %		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Käsittelylaitos	10	7	11	9	6	12	90	86	109
Lemmikkiel. ruokia valm. laitos	7	12	8	7	11	9	100	91	113
Turkisrehusekoittamo	2	9	0	2	9	0	100	100	-
Rehujen varastointilaitos	1	1	1	0	0	1	0	0	100
Välittäjä	0	0	0	0	0	0	-	-	-
Lannoitevalmistean laitokset	28	24	20	27	32	22 ²⁾	96	130	110
Yhteensä	48	53	40	46	58	44	96	102	110

¹⁾ AVI:n ja kunnaneläinlääkäreiden hyväksyntien ja rekisteröimien sivutuotelaitosten tarkastukset

²⁾ Ruokaviraston lannoitevalmisteita valmistavien laitosten tarkastuksista oli laitoshyväksyntätarkastuksia 5.

Ruokaviraston suorittama laitoshyväksyntä ja valvonta

Ruokavirasto hyväksyi tai rekisteröi 45 uutta sivutuotealan laitosta, kolme lemmikkieläinten ruokia valmistavaa laitosta, kuusi lannoitteita valmistavaa laitosta ja yhden

lannoitteita varastoivan laitoksen. Kuljetusliikkeitä rekisteröitiin 16, sivutuotteita tai niistä johdettuja tuotteita tutkimustarkoituksiin käytäviä tutkimuslaitoksia rekisteröitiin 6, välittäjiä 1 ja muita toimijoita 2. Kolmansista maista tutkimusnäytteitä tai diagnostisia näytteitä tuotaessa on mahdollista hakea sivutuoteasetuksen mukaista rekisteröintiä tuontiluvan hakemisen yhteydessä.

Hyväksytyjä ja rekisteröityjä laitoksia tarkastetaan vuosittaisen valvontasuunnitelman mukaisesti. Vuosisuunnitelman lisäksi tarkastetaan uudet hyväksytyt toimijat. Tarvittaessa tarkastuksia voidaan kohdentaa myös uusiin rekisteröityihin toimijoihin. Ruokaviraston suunnitellut sivutuotealan laitosten tarkastukset toteutuivat kutakuinkin suunnitellusti. Yhdellä lemmikkiruokalaitoksella ei ollut valvontavuonna toimintaa, joten sitä ei tarkastettu. Toisaalta tarkastettiin valvontasuunnitelman ulkopuolelta kaksi muuta lemmikkieläinten ruokia valmistavaa laitosta, koska ne muuttivat tuotantotilansa uuteen osoitteeseen. Valvontasuunnitelman ulkopuolelta tarkastettiin myös yksi käsittelylaitos, joka vaihtoi käsittelymenetelmänsä ja käsiteltävän raaka-aineen. Lisäksi Ruokavirasto hyväksyi valvontavuoden aikana kolme uutta lemmikkieläinten ruokia valmistavaa laitosta, jotka myös tarkastettiin. Ruokaviraston valvonnassa olevat keräyskeskukset sijaitsevat teurastamojen yhteydessä ja niitä valvoo tarkastuseläinlääkäri. Valvontaa tehdään ja siitä pidetään kirjaa Oiva-ohjeistuksen mukaisesti osana muuta sivutuotevalvontaa.

Eläinperäisten sivutuotteiden kuljetusliikkeiden tarkastuksia ei ollut suunniteltu tehtäväksi lainkaan. Kuljetuskaluston tarkastuksia on aiempina vuosina tehty rehunäytteenoton yhteydessä, mutta rehu kuljetuskalustotarkastukset painottuivat kasviperäisiin rehuihin, joten sivutuotteita kuljettavaa kalustoa ei erikseen tarkastettu. Näin ollen esimerkiksi raatokuljetukset jäivät kokonaan tarkastusten ulkopuolelle lukuun ottamatta laitostarkastusten yhteydessä suoritettuja kuljetuskaluston tarkastuksia (näitä ei raportoida erikseen vaan ne raportoidaan laitostarkastusten osana).

Ruokaviraston valtuuttamat tarkastajat ottivat sivutuotteita rehukäyttöön käsitteleviltä toimijoilta valmistuksen valvontana yhteensä 59 näytettä 36 eri toimijalta.

Aluehallintovirastojen ja kunnaneläinlääkäreiden suorittama laitosten hyväksyntä ja valvonta

Vuoden 2020 lopussa AVI:en ja kunnaneläinlääkäreiden hyväksymiä ja rekisteröimiä sivutuotealan laitoksia oli 344. Vuoden aikana Ruokavirastolle ilmoitettiin 9 uutta sivutuotelaitosta. Eniten hyväksyttiin tilarehustamoita, 4 kpl, ja polttolaitoksia, 3 kpl, joista yksi oli eläintuhkaamo. Lisäksi rekisteröitiin kaksi teknistä laitosta. Tarkastuskohteista oli toimintansa lopettanut 8 laitosta: kolme polttolaitosta ja viisi tilarehustamoita.

Vuonna 2020 korona aiheutti ongelmia valvontasuunnitelman toteuttamisessa. Suurimman ongelman Covid-19 aiheutti turkistilojen tilarehustamoiden valvonnoille, koska turkiseläimistä kettu ja supikoira ovat alttiita tartunnalle. Alueellista Covid-19 rajoitusten takia turkistiloilla vältettiin ylimääräistä henkilöliikennettä. Valvontasuunnitelma mukaisia tarkastuksia jätettiin Ruokaviraston ohjeistuksen mukaisesti pääosin tekemättä ja siksi vuoden 2020 painopistettä päädyttiin jatkamaan/siirtämään vuodelle 2021. Valvontasuunnitelman mukaan kunnaneläinlääkäreiden tuli tarkastaa 63 tilarehustamoita. Suunnitelluista tarkastuksista toteutui 6% kun vuonna 2019 määrä oli 68%. Kaikkiaan tarkastettavista 65 kohteesta tarkastettiin 4.

Kunnaneläinlääkärit valvovat Ruokaviraston ohella myös joitakin sellaisia laitoksia, jotka Ruokavirasto hyväksyy tai rekisteröi. Tällaisia laitoksia ovat käsittelylaitokset, lemmikkieläinten ruokia valmistavat laitokset ja turkisrehusekoittamot sekä ns. muut sivutuotetoimijat, kuten välittäjät, kuljetusliikkeet ja sivutuotteita tutkimustarkoituksiin

käyttävät toimijat. Vuoden 2020 valvontasuunnitelmassa kunnaneläinlääkäreiltä edellytettiin yhden käsittelylaitoksen ja yhden turkisrehusekoittamon tarkastamista, mutta kumpikin siirtyi seuraavalle vuodelle. Suunnitelman ulkopuolisia tarkastuksia tehtiin edelliseltä vuodelta tarkastamatta jääneeseen tuhkaamoon ja neljään tilapolttolaitokseen aiemmin todetun puutteen korjaamisen varmistamiseksi

Ruokavirasto ja kunnaneläinlääkärit valvovat kansainvälisestä liikenteestä peräisin olevan ruokajätteen (kv-ruokajätteen) keräilypisteitä. Kyseisiä toimijoita ovat ruokajätehuollosta satamissa, lentokentillä ja junavarikoilla vastaavat tahot. Näitä toimijoita ei tarkastettu. Kv-ruokajäte hävitettiin jätteenä ja jätteiden hävityksen valvonta tapahtuu ympäristöhallinnon valvonnan kautta.

Elintarvikealan toimijoiden sivutuotevalvonta, Oiva

Ruokaviraston tarkastuseläinlääkärit tekevät sivutuotevalvontaa teurastamoissa ja niiden yhteydessä olevissa laitoksissa. Lapin aluehallintovirasto vastaa sivutuotevalvonnasta poroteurastamoissa ja niiden yhteydessä olevissa laitoksissa. Kuntien elintarvikevalvontaviranomaiset tekevät sivutuotevalvontaa muissa hyväksytyissä ja ilmoitetuissa elintarvikehuoneistoissa. Sivutuotevalvonta suoritetaan osana muuta riskiperusteista elintarvikevalvontaa, jonka perusteella toimijat saavat Oiva-arvion.

Hyväksytyjen elintarvikehuoneistojen, ml. teurastamoiden, sivutuotevalvonnassa arvioidaan TSE-toimintojen hyväksymiseen liittyviä asioita (Oiva-rivi 1.3), TSE-riskiaineiden käsittelyä (8.1), sivutuotteiden käsittelyn ja varastoinnin hygieniää (5.7), sivutuotteiden tuotantoa ja jäljitettävyyttä (5.8) sekä sivutuotteiden lähettämistä, kaupallisia asiakirjoja ja kuljetusolosuhteita (15.5). Ilmoitetuissa elintarvikehuoneistoissa arvioidaan ainoastaan sivutuotteiden erillään pitoa (3.7) ja sivutuotteiden jäljitettävyyttä (3.8). Oiva-arviointiasteikossa A=Oivallinen, B=Hyvä, C=Korjattavaa ja D=Huono. Taulukkoon 3 on koottu sivutuotevalvonnassa annetut Oiva-arviot ja niiden johdosta tehdyt toimenpiteet. Taulukon tiedot kattavat kaikki elintarvikehuoneistot.

Taulukossa 3 hyväksytyjen elintarvikehuoneistojen tiedoissa on mukana Ruokaviraston tarkastuseläinlääkärien tekemä sivutuotevalvonta teurastamoissa ja niiden yhteydessä olevissa liha-alan laitoksissa ja sivutuoteasetuksen mukaisissa laitoksissa. Vuoden 2020 lopussa Ruokaviraston valvonnassa oli 15 teurastamoa, 50 pienteurastamoa ja 9 riistankäsittelylaitosta. Teurastamoissa ja pienteurastamoissa sivutuoteasioita tarkastettiin yhteensä 88 kertaa, tarkastettavasta aihealueesta (Oiva-rivistä) riippuen 10-27:ssä eri teurastamossa. Näissä tarkastuksissa arvosana A annettiin yhteensä 75 kertaa (85% tarkastuksista), B 9 kertaa (10 % tarkastuksista), C 1 kerran (1 % tarkastuksista) ja D 3 kertaa (3 % tarkastuksista). Ohjausta ja neuvontaa annettiin 10 kertaa, kehoituksia 3 kertaa ja pakkotoimiin ryhdyttiin yhden kerran.

Taulukko 3. Sivutuotevalvonnassa annetut Oiva-arviot ja niiden johdosta tehdyt toimenpiteet

Tarkastettu Oiva-rivi / asiakokonaisuus	Tarkastettujen toimijoiden lkm	Tarkastusten lkm	A	B	C	D	Ohjaus ja neuvonta, lkm	Kehotukset, lkm	Pakko-toimet, lkm
Hyväksytyt elintarvikehuoneistot									
TSE-toimintojen hyväksyminen	18	18	100%, 18 kpl	0	0	0	0	0	0
TSE-riskiaineiden käsittely	18	22	96% 21 kpl	4 % 1 kpl	0	0	1	0	0
Sivutuotteiden käsittelyn ja varas-	168	181	81%	13% 24 kpl	4% 8 kpl	2% 3 kpl	29	10	1

toinnin hygieniä			146 kpl						
Sivutuotteiden tuotanto ja jäljitettävyyys	122	131	68% 89 kpl	28% 37 kpl	3% 4 kpl	1% 1 kpl	35	9	0
Sivutuotteiden lähettäminen, kaupalliset asiakirjat ja kuljetusolosuhteet	63	66	88% 58 kpl	11% 7 kpl	1% 1 kpl	0	7	1	0
Ilmoitetut elintarvikehuoneistot									
Sivutuotteiden erillään pito	222	230	89% 205 kpl	9% 20 kpl	2% 5 kpl	0	25	5	0
Sivutuotteiden jäljitettävyys	134	138	81% 112 kpl	16% 22 kpl	3% 4 kpl	0	23	4	0

Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa arvosanaan C johtaneet puutteet liittyivät sivutuotteiden keräämiseen, erillään pitoon elintarvikkeista, varastointiin, sivutuotteiden säilytyksessä käytettävien astioiden merkintöihin, sivutuotteiden kirjanpitoon ja kaupallisiin asiakirjoihin sekä sivutuotteiden hävittämiseen.

Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa arvosanaan D johtaneissa tapauksissa epäkohdat liittyivät sivutuotevaraston hygieniaan, sivutuotteiden säilyttämiseen säädösten vastaisesti ja sivutuotteiden säilyttämiseen elintarvikekäyttöön tarkoitetuissa astioissa.

Ilmoitetuissa elintarvikehuoneistoissa arvosanaan C johtaneet puutteet liittyivät pääasiassa sivutuotteiden säilytykseen myymälän tiloissa ja erillään pitoon elintarvikkeista, rehukäyttöön toimittamiseen, sivutuotteiden ja niiden keräysastioiden merkintöihin ja hygieniaan, sivutuotemäärien kirjanpitoon ja sivutuotteiden jäljitettävyyteen.

Ilmoitetuissa elintarvikehuoneistoissa ei annettu D-arvosanoja.

Sivutuotteiden hävittämisen valvonta ja valvonnan toteutuminen tiloilla

Kunnaneläinlääkärit tekivät raatojen hävittämättä jättämiseen tai asiattomaan säilytykseen liittyviä tarkastuksia muiden sektoreiden tilatarkastusten yhteydessä. Yksittäistapauksissa valvontakäyntejä tehtiin oman epäilyn, ulkopuolisen tahon tekemän valituksen tai Ruokavirasto pyynnön vuoksi. Viimeksi mainituissa tapauksissa eläinrekisteriin ilmoitettujen poisto- tai hävitystietojen perusteella Ruokavirastolla oli syytä epäillä väärinkäytöksiä. Tarkastukset kohdistuivat nautaja lammastiloille.

Pohjois-Suomen aluehallintoviraston alueella sivutuotevalvontaan liittyvä painopiste toteutettiin nautojen hyvinvoinnin valvonnan (AVI-kohtainen painopiste, ”valvonnan kannalta tuntemattomat nautatilat”) yhteydessä. Sivutuoteprojektin tarkoitus oli selvittää, oliko valituilla nautatiloilla raatojen säilytys, keräily ja hävitys toteutettu sivutuotelainsäädännön mukaisesti. Yhteensä valittuja tiloja on 137 kpl, joista 31 kpl tarkastettiin vuonna 2020. Projektia jatketaan vuonna 2021. Tarkastukset tiloille tekivät pääasiassa valvontaeläinlääkärit, mutta satunnaisesti tarkastuksia tekivät muutkin kunnaneläinlääkärit. Näiden tarkastusten lisäksi tehtiin 6 sivutuotetarkastusta eläinsuojelutarkastuksen yhteydessä sekä kaksi ilmoituksen perusteella.

Etelä-Suomen aluehallintoviraston alueella toteutettiin lihanautatiloihin kohdistuva eläinten hyvinvoinnin valvontaprojekti, jonka yhteydessä valvonnan suorittavia kunnaneläinlääkäreitä pyydettiin myös kiinnittämään huomiota raatojen/kotiteurastuksen sivutuotteiden säilytykseen ja hävitykseen. Tiloja projektiin valittiin myös sen perusteella, että niissä oli rekisterien mukaan normaalia suurempia määriä kotiteurastettu-

ja/hävinneitä eläimiä. Tarkastettavia tiloja oli 60 ja ne kaikki saatiin tarkastettua. Lisäksi kaksi muuta tilaa tarkastettiin.

Kuolleet naudat ja niiden hävittäminen

Koko maassa tiloilla kuoli tai lopetettiin nautarekisterin mukaan yhteensä 42 722 nautaa (vuonna 2019 43 733). Näistä 39 062 kuoli keräilyalueella (91%). Eniten nautoja kuoli ja lopetettiin tammikuussa (koko maassa 3 854 kpl) ja vähiten syyskuussa (3 211 kpl).

Kuten edellisenäkin vuonna keräilyalueella tiloilla kuolleista naudoista 96% (37 607 kpl) päätyi tuottajien ilmoitusten mukaan käsittelylaitokseen ja 2% (745 kpl) haudattiin. Muilla tavoin hävitettyjen osuus oli noin 2% (haaskakäyttö, poltto, muu ilmoittamaton tapa). Haaskalle vietiin 619 nautaa.

Syrjäisellä alueella kuolleista naudoista (3660 kpl) haudattiin 97% (3 555 kpl) ja keräilyyn päätyi 2% (88 kpl). Haaskakäyttöön meni 12 nautaa.

Nautatilojen määrä, jotka toimittivat ratoja käsittelylaitokseen, laski edelleen ollen nyt 6371 kpl (vuonna 2019 6941, 2018 7 321 kpl, 2017 7 790 kpl, vuonna 2016 9 877 kpl, 2015 10 104 kpl, 2014 8 295 kpl ja 2013 8 867 kpl).

Nautarekisterin tuottajailmoitusten perusteella nautan raatojen hävittäminen keräilyalueella hautaamalla oli pysynyt kahdessa prosentissa. Määrä on laskenut vuoden 2009 8%:sta 2%:iin. Taulukossa 4 on esitetty tiloilla kuolleiden, kerättyjen ja laittomasti haudattujen nautojen määrät keräilyalueella nautarekisterin mukaan vuosilta 2009 – 2020.

	Kuolleita	Kerättyjä	Haudattuja
2009	35 015	31 648	2 856 (8%)
2010	38 663	35 743	2 545 (7%)
2011	37 597	35 342	2 055 (6 %)
2012	35 884	34 006	1 636 (5%)
2013	38 435	37 096	1 205 (3%)
2014	36 424	35 171	1 164 (3%)
2015	37 824	36 776	979 (3%)
2016	39 614	37 965	1 103 (3%)
2017	37 874	36 360	910 (2%)
2018	39 819	38 148	945 (2%)
2019	40 273	38 613	938 (2%)
2020	39 062	37 607	745 (2%)

Taulukko 4. Tiloilla kuolleiden, kerättyjen ja laittomasti haudattujen nautojen määrät keräilyalueella nautarekisterin mukaan vuosilta 2009 – 2020.

Kuolleet lampaat ja niiden hävittäminen

Lammas- ja vuohirekisterin mukaan tiloilla kuolleita ja lopetettuja lampaita oli koko maassa 8 305 kpl. Keräilyalueella kuolleiden ja lopetettujen määrä oli 5 976 kpl ja syrjäisellä alueella 2 333 kpl.

Keräilyalueella 89 % raadoista toimitettiin raatokeräilyyn kautta käsittelylaitokseen (2019 88%, 2018 85 %, 2017 83%, 2016 78%), hautaamalla hävitettiin 9% (2019 10%, 2018 7%, 2017 6%, 2016 10%) ja polttamalla 1% edellisvuoden tapaan. Muilla

yksilöimättömillä tavoilla raadoista hävitettiin 1%, kuten edellisenäkin vuonna (2019 1%, 2018 8%, 2017 10%, 2016 11%). Keräilyalueella kuolleiden lampaiden ja vuohien hävittäminen käsittelylaitoksen kautta oli edellisen vuoden tasolla. Alle 12 kk ikäisten kuolleiden lampaiden haaskakäyttöön meni 60 lammasta.

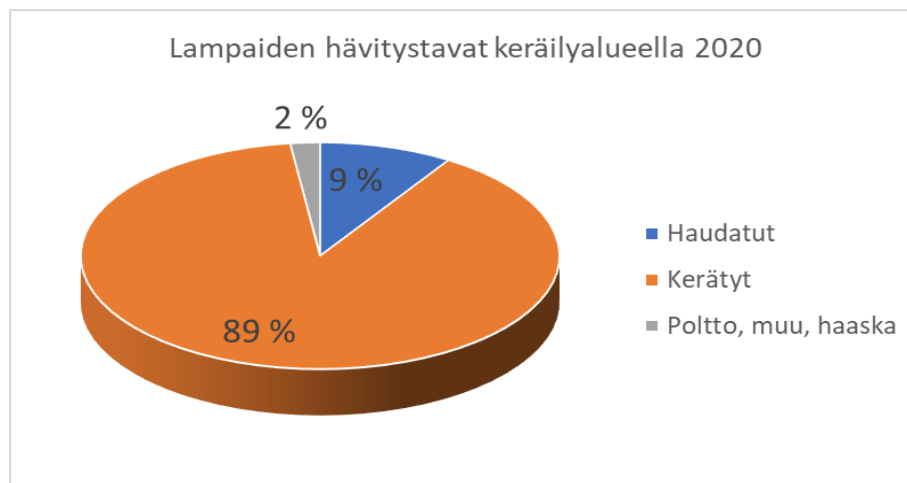
Syrjäisellä alueella käsittelylaitokseen toimitettiin 1% (2019 1%, 2018 1%, 2017 0,5%, 2016 0,3%) raadoista. Hautaamalla hävitettiin 94% (2019 96%, 2018 91%, 2017 84%, 2016 91%) polttamalla 3% ja muulla tavoin 1%.

Taulukossa 5 on tiloilla kuolleiden ja lopetettujen lampaiden määrä ja hävitystavat vuosina 2012-2020.

Vuosi	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kuolleet ja lopetetut, kpl	6356	8014	7609	9288	9682	9448	9131	7299	8305
Hävitystavat, keräilyalue:									
Käsittelylaitos	2943	4216	4621	5480	5843	5775	5652	5432	5293
Hautaus	756	593	533	874	742	385	446	633	508
Poltto	177	138	71	145	96	66	84	57	73
Haaska									60
Muu ja ilmoittamaton tapa	502	1029	740	771	905	719	507	50	42
Yhteensä	4378	5976	5965	7270	7586	6945	6689	6172	5976
Hävitystavat, syrjäinen alue:									
Käsittelylaitos	33	10	3	8	7	13	35	6	30
Hautaus	1722	1852	1524	1721	1904	2104	2240	1782	2188
Poltto	48	106	61	117	54	98	61	58	85
Haaska									3
Muu ja ilmoittamaton tapa	164	70	56	172	131	288	106	13	27
Yhteensä	1967	2038	1644	2018	2096	2503	2442	1859	2333

Taulukko 5. Tiloilla kuolleiden ja lopetettujen lampaiden määrä ja hävitystavat vuosina 2012-2020 lammasrekisterin mukaan.

Keräilyalueella haudattujen, käsittelylaitokseen toimitettujen (kerätyt), poltettujen, haaskalle vietyjen ja muilla yksilöimättömillä tavoilla hävitettyjen kuolleiden lampaiden määrät on esitetty kuvassa 2.

Kuva 2. Vuonna 2020 keräilyalueella kuolleiden lampaiden hävitystavat

lammaskasvatustietojen mukaan.

Lammas- ja vuohitiloja määrä, joilta raatoja haettiin, oli yhteensä 802, mikä on hie-
man vähäisempi kuin edellisenä vuonna (vuonna 2019 850, 2018 856 kpl, 2017 767
kpl, 2016 707 kpl, 2015 667 kpl, vuonna 2014 653 kpl ja vuonna 2013 677 kpl).

Kuolleet siat, siipikarja ja niiden hävittäminen

Sikojen ja siipikarjan raatoja tuli keräilyyn kautta Honkajoki Oy:lle yhteensä saman ver-
ran kuin edellisenä vuonna eli **6,3 milj.kg.** (2019 5,9 milj.kg, aiempina vuosina tasai-
sesti 7,1 milj.kg). Tiloja, joilta raatoja noudettiin, oli **1 276 kpl** (vuonna 2019 1 297,
2018 1 237 kpl, 2017 1184 kpl, vuonna 2016 1135 kpl, 2015 1177 kpl, vuonna 2014
1247 kpl ja 2013 1339 kpl). Yhä enenevä määrä sioista päättyy turkiseläinrehua val-
mistaviin käsittelylaitoksiin.

Turkiseläimet ja niiden hävittäminen

Turkiseläimistä minkin ruhoja tuli käsiteltäväksi Honkajoki Oy:lle laitokselta saadun
tiedon mukaan **9,52 tn** (2019 30,84 tn, 2018 62,5 tn, 2017 47,0 tn, 2016 41,8 tn) ja ke-
tun ruhoja **140,9 tn** (2019 148,5 tn, 2018 324,4 tn, 2017 258,0 tn, 2016 314,5 tn).

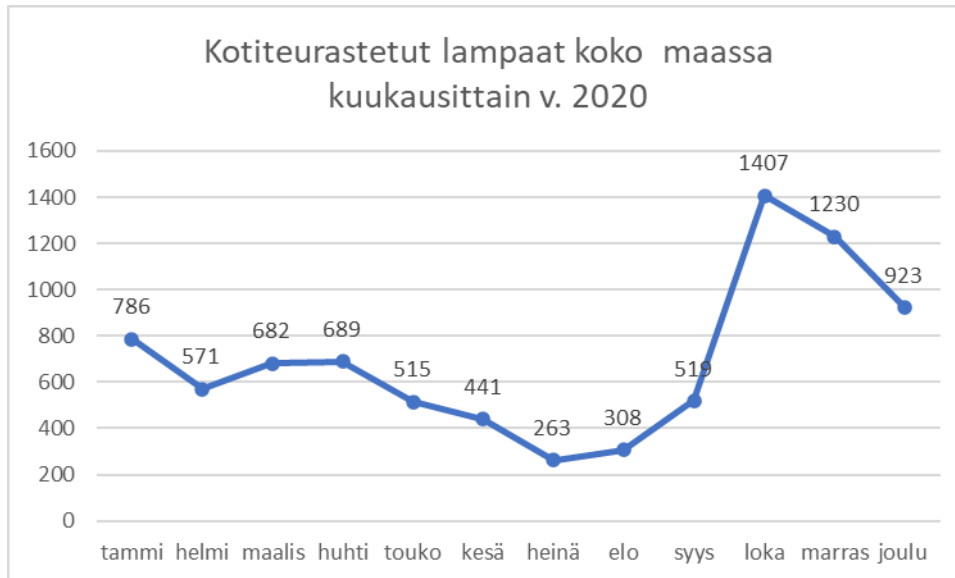
Kalankasvatuksen sivutuotteet ja niiden hävittäminen

Kalankasvatuksen aikana muodostuneiden sivutuotteiden hävityksen valvonta kirjat-
tiin mukaan eläintautivalvonnan lomakkeelle. Valvontoja on tehty ja niistä saatuja tar-
kastuskertomuksia on kerätty Ruokavirastoon. Vuoden 2021 alkupuolella pidetty ko-
mission auditointi Suomen sivutuotevalvontaan vei sen verran aikaa, ettei kalankas-
vatuksen sivutuotevalvontojen tuloksia ole ehditty koota tämän raportin valmistumi-
seen mennessä.

Kotiteurastus

Keräilyalueella kotiteurastuksesta jäljelle jäävät sivutuotteet, joita ei käytetä elintar-
vikkeena tai omien lemmikkien ruoaksi, tulee hävittää toimittamalla ne Honkajoki
Oy:n käsittelylaitokseen joko raatokeräilyn mukana tai erillisellä noutotilauksella.
Valvonta tehdään muun tilalla tapahtuvan valvonnan yhteydessä.

Tilojen omaan käyttöön teurastettiin eläinrekisterien tietojen mukaan koko maassa
5 332 nautaa (2019 5542, 2018 5871, 2017 6424) ja **8 334** lammasta (2019 8474
2018 8246, 2017 9098). Näistä keräilyalueella teurastettiin 4 952 nautaa ja 6 208
lammasta. Syrjäisellä alueella teurastettiin 380 nautaa ja 2 126 lammasta. Lampai-
den kohdalla eniten teurastuksia oli loka- ja marraskuussa. Nautojen kohdalla yhtä
voimakasta kausivaihtelua ei ollut havaittavissa.

Kuva 3. Kotiteurastettujen lampaiden kotiteurastusmäärien kuukausittainen vaihtelu v. 2020.

Ruokavirasto seuraa yleisellä tasolla kotiteurastettujen eläinten määriä eläinrekistereiden kautta. Honkajoki Oy:ltä saatujen tietojen mukaan 816 kotiteurastetun naudan ja 783 lampaan ja vuohen kotiteurastuksen sivutuotteet toimitettiin keräilyalueelta käsittelylaitokseen. Näin ollen noin 84% nautojen ja noin 87 % lampaiden ja vuohien teurassivutuotteista ei päädy käsittelylaitokseen.

Käsitlemättömien sivutuotteiden käyttö luonnonvaraisten eläinten ruokintaan

Toimijan on ilmoitauduttava eläintunnistusjärjestelmälain 238/2010 mukaiseen haaskaruokintapaikkarekisteriin aloittaessaan käsitlemättömien sivutuotteiden käytön sivutuoteasetuksen (EY) N:o 1069/2009 19 artiklan mukaiseen eläinten ruokintaan. Rekisteröinti-ilmoitus toimitetaan kunnaneläinlääkärille, joka vie tiedot haaskapaikkarekisteriin. Ruokavirasto julkaisi eläintenpitäjien käyttöön eläintenpitäjä-, pitopaikka- ja haaskapaikkarekisterin (EPR) sähköisen asiointin sovelluksen kesäkuussa 2019. Haaskaruokintapaikkoihin liittyvät ilmoitukset, päivitykset ja aiempien tietojen muokkaukset saattoi tehdä tällöin sähköisen asiointin kautta. Palvelu on kuitenkin suljettu teknisten syiden vuoksi toistaiseksi ja asiointi on tehtävä lomakkeilla. Lisäksi toimijan on kuukausittain ilmoitettava haaskaruokintapaikkaan toimitettujen sivutuotteiden määrä.

Haaskapaikkarekisteristä 7.4.2021 ajettuna tiedon mukaan Suomessa oli 655 kpl haaskapaikkaa (2019 616 kpl). Haaskatoimintaa oli edellisten vuosien tapaan eniten Pohjois-Suomen (199 kpl) ja Länsi- ja Sisä-Suomen (177 kpl) alueilla. Pohjois-Suomen alueella haaskapaikkoja oli eniten Kuhmossa, jossa oli 50 haaskapaikkaa ja Länsi- ja Sisä-Suomen kunnista Kauhavalla, jossa oli 20 haaskapaikkaa. Eniten haaskapaikkoja perustetaan pienpetojen metsästystä varten. Karhujen luontokuvausta ja katselua varten perustettuja haaskapaikat keskittyvät lähinnä Pohjois- ja Itä-Suomen aluehallintovirastojen alueille, jonne myös ammattimainen ja laajamittainen luontokuvaus- ja katselutoiminta oli keskittynyt.

Yleisimmin haaskaruokinnassa käytettävä aines oli maataloilta haetut sianraadot ja kasvatettu kala. Tilalla itsestään kuolleita ja lopetettuja, alle vuoden ikäisiä nautoja vietiin nautarekisterin tietojen perusteella haaskaksi yhteensä 631 kpl (2019 611kpl, 2018 580 kpl, 2017 443 kpl 2016 376 kpl). Alle vuoden ikäisten lampaiden raatoja hyödynnettiin lammas-vuohirekisterin tietojen mukaan 60 kpl haaskalla. Märehtijöitä

ei juurikaan käytetty haaskatarkoituksessa syrjäisellä alueella. Sivutuotteiden käyttö-tietoja ei ole toimitettu Ruokavirastoon kaikista valvontayksiköistä.

Valvontasuunnitelman mukaan kunnaneläinlääkäreiden tekemät tarkastukset tuli kohdentaa ensisijaisesti paikkoihin, joiden toiminnassa on havaittu tai epäilty olevan puutteita. Muussa tapauksessa tarkastukset kohdennettiin paikkoihin, joissa houkuttimena käytettiin maataloilta peräisin olevia raatoja. Tarkastuksia oli mahdollista tehdä myös paperitarkastuksina, joissa haaskatoimijan kirjanpitoa ja käyttöilmoitustietoja verrattiin tilan tekemiin poistoilmoituksiin.

AVI:en VASU-raportoinnin mukaan vuoden aikana tehtiin 15 haaskapaikkatarkastusta, joista suunnitelman mukaisia oli 10. Puutteita havaittiin neljässä kohteessa, joista kolmeen kohdistui hallinnollinen pakkokeino. Paperitarkastusten määrästä ei ole saatu tietoa.

BSE-näytteenotto luokan 1 käsittelylaitoksessa, valvonta ja sen toteutuminen

Luokan 1 käsittelylaitoksen BSE-näytteenottoa valvovan kunnaneläinlääkärin on huolehdittava, että kaikista laitokseen toimitetuista yli 48 kk ikäisistä itsestään kuolleista tai lopetetuista nautaeläimistä ja yli 18 kk ikäisistä lampaista ja vuohista lähetetään näyte Ruokavirastoon tutkittavaksi. Kunnaneläinlääkäri vastaa näytteenoton sääntöstenmukaisuudesta ja luotettavuudesta. Fyysisen näytteenoton suorittavat kunnaneläinlääkärin kouluttamat käsittelylaitoksen työntekijät. Kuluneena vuonna koulutettiin kaksi uutta TSE näytteenottajaa. Kunnaneläinlääkäri raportoi kuukausittain Ruokavirastoon suorittamistaan valvontakäynneistä, otetuista näytemääristä sekä tapauksista, joissa näytettä ei jostain syystä saatu. Eläinlääkäri teki näytteenottoon liittyviä valvontakäyntejä keskimäärin viisi kertaa kuukaudessa ja yhteensä vuoden aikana 57 kertaa.

Käsittelylaitokseen tuli laitosta valvovan eläinlääkärin kuukausiraporttien mukaan 12 607 kpl yli 48 kk ikäistä nautaa (vuonna 2019 12 464, 2018 10 824, 2017 11 898, 2016 10 931 kpl, vuonna 2015 12 215 kpl). Näyte saatiin otettua noin 84%:sta raadosta (2019 85%, 2018 85%, 2017 94%, 2016 88 %). Yli 18 kk ikäisten lampaiden ja vuohien raatoja tuli käsittelylaitokseen yhteensä 2 419 kpl (vuonna 2019 2288 kpl, 2018 2 672 kpl, 2017 2330 kpl, 2016 1887 kpl ja vuonna 2015 1859 kpl). Näyte saatiin otettua 72 %:sta (2019 73 %).

Sivutuotteiden sisämarkkinakauppa

Luokkaan 1 ja luokkaan 2 kuuluvien sivutuotteiden sisämarkkinakauppaa varten toimijoiden täytyy hakea sivutuoteasetuksen mukaista lupaa määräjäsenvaltion toimivaltaiselta viranomaiselta (ns. artiklan 48 mukainen lupa). Vuonna 2020 Ruokavirasto myönsi lupia yhteensä 5 kappaletta ja hylkäsi yhden tuontilupahakemuksen. Luvista neljä koski kalasivutuotteiden tuontia Norjasta turkiseläinrehuksi ja yksi luokan 2 eläinrasvan tuontia Virosta turkiseläinrehuksi. Hylätty hakemus koski käsittelemättömän luokan 2 siipikarjasivutuotteen tuontia Ruotsista turkiseläinrehuksi. Myönnettyjen lupien voimassaoloaika on 3 vuotta (linjassa Eläintautilain 441/2013 sisämarkkinatoimijoiden rekisteröintien kanssa).

Sivutuoteasetuksen mukaan Traces-järjestelmää tulee käyttää sellaisten erien siirroissa, jotka sisältävät luokkaan 1 ja luokkaan 2 kuuluvia aineksia sekä luokkaan 3 kuuluvaa käsiteltyä eläinvalkuaista (PAP). Sivutuotteet merkitään Tracesin Commercial document eli ns. DOCOM-puolelle. Kyseisille sivutuote-erille tulee toimijoiden tehdä myös saapumisilmoitus Traces-järjestelmässä. Vuoden 2020 alusta alkaen kunnaneläinlääkärien Traces-järjestelmässä tekemistä erien vastaanottokuittauksista

luovuttiin ja erien vastaanottoilmoituksen teko Traces-järjestelmässä on ollut toimijoiden vastuulla. Osalle saapuneista eristä kunnaneläinlääkärin tulee tehdä sivutuotevalvontasuunnitelman mukaisesti asiakirjatarkastus, tunnistustarkastus tai fyysinen tarkastus. Toimijoiden on suositeltavaa käyttää Traces-järjestelmää myös muiden luokan 3 sivutuotteiden siirroissa.

Tracesista saatujen tietojen mukaan vuoden Traces-järjestelmään rekisteröitiin kaikkiaan 795 kaupallista asiakirjaa, joissa määräpaikka oli Suomessa ja alkuperäpaikka toisessa EU:n jäsenvaltiossa. Taulukossa 6 on esitetty siirrot alkuperämaan mukaisesti. Suomeen saapuneista 795 sivutuote-erästä toimijat ovat vastaanottokuitanneet 571 erää (noin 72 %). Lisäksi Traces-järjestelmään on merkitty viranomaisten tekemä vastaanottokuitaus 495 erälle (62,5 %). Saapuneista sivutuote-eristä 19 erälle (noin 2,4 %) tehtiin sekä asiakirja-, tunnistus- että fyysinen tarkastus, ja 2 erää (n. 2,6 %) asiakirja- ja tunnistustarkastettiin. Suoritettujen valvontojen määrä laski edellisvuodesta.

Vastaavasti Traces-järjestelmään rekisteröitiin kaikkiaan 667 kaupallista asiakirjaa, joissa eläimistä saatavien sivutuotteiden alkuperäpaikka oli Suomessa ja määräpaikka toisessa EU:n jäsenvaltiossa. Taulukossa 7 on esitetty siirrot määränpäämaan mukaisesti. Suomesta lähetetyistä 667 sivutuote-erästä on kuitattu 309 erää vastaanottomaan viranomaisen toimesta. 212 erälle tehtiin asiakirjatarkastus, 33 erälle asiakirja- ja tunnistustarkastus ja 61 erälle sekä asiakirja-, tunnistus- että fyysinen tarkastus. Kaikki fyysiset tarkastukset olivat hyväksyttäviä.

Taulukko 6. Vuonna 2020 muista EU:n jäsenvaltioista Suomeen siirretyt sivutuote-erät.

KÄYTTÖTARKOITUS	ALKUPERÄMAA	ERIEN LKM	SIVUTUOTE-LUOKKA	MÄÄRÄ / KG
ELÄINTEN REHUksi	Alankomaat	6	3	145 360
	Espanja	36	3	864 000
	Iso-Britannia	68	3	1 689 399
	Liettua	34	3	855 973
	Norja	252	2, 3	5 198 973
	Portugali	57	1, 2	1 357 820
	Puola	23	2, 3	499 924
	Ruotsi	6	3	195 907
	Saksa	24	3	562 758
	Slovakia	1	3	800
	Tanska	113	2, 3	3 124 694
	Viro	449	2, 3	11 535 720
TEKNISEEN KÄYTTÖÖN	Alankomaat	8	2, 3	188 382
	Belgia	1	1	1 725 195
	Espanja	1	3	8 300
	Saksa	10	3	241 530

Taulukko 7. Vuonna 2020 Suomesta muihin EU:n jäsenvaltioihin siirretyt sivutuote-erät.

KÄYTTÖTARKOITUS	Määränpäämaa	ERIEN LKM	SIVUTUOTE-LUOKKA	MÄÄRÄ / KG
ELÄINTEN REHUksi	Alankomaat	4	3	73 356
	Espanja	1	3	11 376
	Italia	8	3	130 593,5
	Kreikka	6	3	123 420
	Latvia	4	3	97 700
	Liettua	34	3	792 102
	Puola	1	3	24 374
	Ruotsi	62	3	2 195 486

	Saksa	4	3	55 510
	Tanska	75	3	2 323 420
TEKNISEEN KÄYTTÖÖN	Alankomaat	3	3	2 760
	Liettua	121	1,2,3	2 835 399
	Puola	24	2,3	461 348
	Ruotsi	136	1,2,3	4 425 119
	Tanska	157	1,2,3	4 724 400
	Viro	27	2	362 800

Sivutuotteiden tuonti EU:n ulkopuolisista maista

Rajatarkastusasemilla (Helsingin satama, Helsinki-Vantaan lentoasema ja Vaalimaa) tarkastettiin yhteensä 189 sivutuote-erää, joista hylättyjä eriä oli viisi. Valtaosa tarkastetuista sivutuote-eristä oli lemmikkieläimille tarkoitettuja rehuja, eniten rehueriä tuli Kiinasta. Tarkastuksia tehtiin myös lähinnä verituotteille ja väliasteen tuotteille.

Tuontilupia sivutuotteista saaduille tutkimus- ja kaupallisille näytteille myönnettiin yhteensä 41 kappaletta. Valtaosa myönnettyistä tuontiluvista oli luokan 3 sivutuotteille.

3 TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS

3.1 Todetut puutteet ja niiden yleisyys

Sivutuotealalla on hyvin erityyppisiä laitoksia ja toimijoita ja siten myös todetut puutteet vaihtelevat paljon. Laitostarkastuksilla omavalvontasuunnitelmaan liittyvät puutteet ovat yleisiä, samoin kirjanpidossa, kaupallisissa asiakirjoissa, tuoteselosteissa, kuljetusyritysten rekisteröitymisessä ja näytteenottosuunnitelmassa tai sen toteuttamisessa esiintyi puutteita monien toimijoiden kohdalla. Valvontaviranomaiset kirjasiivat havaitsemansa puutteet ja edellytetyt toimenpiteet tarkastuspöytäkirjoihin ja antoivat tarvittaessa määräaikoja puutteiden korjaamiselle.

Keräilyalueella kuolleiden lampaiden ja vuohien hävittäminen säädösten vastaisesti hautaamalla on lammasrekisterin ilmoitusten perusteella samaa luokkaa kuin edellisenä vuonna eli noin 10 %. Merkillepantavaa on, että joillakin lammastiloilla eläimiä ilmoitetaan poikkeuksellisen suurina määriä kuolleiksi/ kotiteurastetuiksi jopa toistuvasti kuukausittain.

Lähes kaikki turkistarhat, jotka kasvattavat kettuja ja/tai supeja käyttävät Suomelle annettua lajinsisäisen käytön poikkeusta. Lajinsisäistä ruokintaa voi harjoittaa ainoastaan eläintenpitäjä- ja pitopaikkarekisteriin rekisteröidyillä turkistarhoilla. Rekisterissä tulee olla merkintä lajinsisäisestä käytöstä. Isolla osalla toimijoista merkintä kuitenkin edelleen puuttuu.

3.2 Puutteiden analyysi

Laitosvalvonta

Ruokavirasto teki yhteensä 45 tarkastusta. Puutteita todettiin näissä valvonnoissa yhteensä 98 kappaletta. Puutteista 34 todettiin rehua valmistavissa laitoksissa ja 40 lannoitevalmisteita valmistavissa laitoksissa. Suurin osa havaituista puutteista oli luokan 3 puutteita. Kunnaneläinlääkärit tekivät yhteensä 12 tarkastusta, joilla havaittiin yksi puute.

Lannoitevalmisteita valmistavien laitosten hyväksyntään liittyvät asiakirjat ja laitos tarkastetaan ennen kuin laitokselle myönnetään laitoshyväksyntä. Ennen laitoshyväksynnän myöntämistä toiminta laitoksella voi alkaa, mutta laitokselta ei saa luovuttaa lannoitevalmisteita eteenpäin ennen kuin laitos on hyväksytty ja laitoshyväksyntätarkastuksen yhteydessä havaitut luokan 1 ja 2 puutteet on korjattu.

Rehuja valmistavat laitokset tarkastetaan ennen toiminnan aloittamista, ja hyväksymistarkastusten yhteydessä edellytettyjen toimenpiteiden toteuttaminen annettuihin määräaikoihin mennessä on hyväksymisen edellytys. Tästä syystä niitä ei katsota varsinaisiksi puutteiksi, eikä niitä ei ole laskettu mukaan puutteiden kokonaismäärään.

Laitosvalvonnassa havaitut, riskiluokaltaan pienemmät puutteet (luokan 3 puutteet) liittyivät omavalvontasuunnitelmiin ja HACCP-järjestelmiin, vuokaavioihin, kaupallisiin asiakirjoihin, sivutuotteiden merkitsemiseen, kirjanpitoon (puhdistus, lämpötilaseuranta), tuoteselosteisiin, vuosi-ilmoituksessa annettuihin tietoihin, kuljetusyritysten rekisteröitymiseen, näytteenottosuunnitelmaan ja sen noudattamiseen. Luokan 3 puutteita todettiin Ruokaviraston rehuvalvonnan sivutuotetoimijoiden tarkastuksissa yhteensä 27 kpl, lannoitevalmisteita valmistavien toimijoiden tarkastuksissa yhteensä 30 kpl ja kunnaneläinlääkäreiden tarkastuksilla yksi kappale.

Luokan 2 puutteet ovat vakavuudeltaan luokan 3 ja 1 puutteiden välissä. Tällaisia olivat esimerkiksi partikkelikoon seuraamisen laiminlyöminen, virheelliset tiedot Traces-järjestelmässä, virheelliset sivutuoteluokkamerkinnot, vuosi-ilmoituksen virheet, omavalvontasuunnitelmaan ja HACCP-järjestelmään liittyvät merkittävät puutteet, jäljitettävyyteen liittyvät puutteet ja näytteenottosuunnitelman puuttuminen/suunnitelman toteuttamisen laiminlyöminen kokonaan. Luokan 2 puutteita todettiin Ruokaviraston rehuvalvonnan tarkastuksissa yhteensä 7 kpl. Lannoitevalmisteita valmistavien toimijoiden tarkastuksissa todettiin luokan 2 puutteita 10 kpl.

Vakavia puutteita eli luokan 1 puutteita, joiden vuoksi toiminnasta aiheutuu vaaraa eläinten, ihmisten tai ympäristön turvallisuudelle, ei Ruokaviraston rehu- ja lannoitevalvonnan tarkastuksissa havaittu.

Puutteiden lisäksi toimijoille annettiin kehitysehdotuksia. Rehualan sivutuotelaitosten tarkastusten yhteydessä niitä annettiin yhteensä 11 ja lannoitevalmisteita valmistaville laitoksille yhteensä 23.

Ruokaviraston rehuvalvonnan tarkastuksissa todettiin puutteita hieman edellistä vuotta vähemmän, mutta kutakuinkin saman verran kuin toissa vuonna. Myös lannoitevalmisteita valmistavien laitosten puutteiden määrä oli hieman vähäisempi edelliseen vuoteen verrattuna.

Kotimaisesta valmistuksesta otetuista sivutuoterehunäytteistä analysoitiin salmonella kaikista näytteistä. Lisäksi suurimmasta osasta analysoitiin enterobakteerit. Käsitelystä eläinvalkuaisesta tutkittiin lisäksi GTH-merkkinaiseen määrää. Salmonellaa ei todettu yhdessäkään näytteessä. Raakojen lemmikkieläinten ruokien enterobakteeriraja muuttui valvontavuoden aikana lainsäädännössä ns. prosessihygieniakriteeriksi, jota ei enää suoraan sovelleta valmiisiin markkinoilla oleviin raakaruokiin. Näin ollen enterobakteereihin liittyviä kieltoja tai markkinoilta poistoja ei tehty. Hygieenisen laadun heikkenemisestä enterobakteerien johdosta huomautettiin yhteensä 10 tutkittuun näytteeseen liittyen. Näiden lisäksi kahdelta edellytettiin selvitystä ja toimenpiteitä enterobakteerimäärään liittyen. Kaikki em. enterobakteerihuomautukset kohdistuivat lemmikkieläimille tarkoitettuihin raakapakasteisiin.

Toimijoiden säännöstenvastainen toiminta johtuu osittain tiedon ja ymmärryksen puutteesta sekä resurssien vähyydestä. Esimerkiksi sivutuotteita rehuksi käsittelevillä pienillä toimijoilla ei aina ole riittävästi asiantuntemusta ja resursseja tehokkaiden HACCP-järjestelmien ja laadunvarmistussuunnitelmien laatimiseksi ja/tai noudattamiseksi. Joukossa on myös sellaisia pieniä toimijoita, joille kirjallisen materiaalin tuottaminen aiheuttaa vaikeuksia. Kustannukset rajoittavat myös sellaisia tila- ja laiteinvestointeja, joilla voitaisiin parantaa rehujen hygieenistä laatua ja sitä kautta rehujen turvallisuutta. Osittain todetuissa puutteissa on kuitenkin kyse välinpitämättömyydestä, kustannusten tietoisesta välttelemisestä tai kyvyttömyydestä organisoida toimintaa: säännösten noudattaminen aiheuttaa kustannuksia, vie aikaa ja aiheuttaa vaivaa eikä esimerkiksi vaaranarvioinnin, omavalvonnan, näytteenoton tai kirjanpidon hyötyjä ymmärretä tai haluta ymmärtää. Epäkohtiin puuttumisen lisäksi tarkastuksilla onkin suuri merkitys myös toimijan ohjaamisen, neuvomisen ja ymmärryksen lisäämisen kannalta.

Kunnaneläinlääkäreiden laitosvalvonta jäi koronarajoitteista johtuen neljään tilarehustamon valvontaan ja muiden laitosten osalta viiteen polttolaitostarkastukseen. Polttolaitostarkastuksissa neljässä varmistettiin aiemmin todetun puutteen korjaaminen, jotka liittyivät polttolämpötilan varmennukseen ja omavalvontasuunnitelman laatimiseen. Yksi tarkastus tehtiin edelliseltä vuodelta tarkastamatta jääneeseen tuhkaamoon. Sen toiminnassa ei todettu puutteita, mutta polttolämpötilan mittaamisessa toimija sai ohjeita. Yksi löydetty luokan 3 puute koski tilarehustamon kirjallisen omavalvonnan puuttumista.

Sivutuotteiden säännöstenvastainen hävittäminen ja käyttö tiloilla

Tiloilla, joilla todetaan laiminlyöntejä sivutuotteiden hävittämisessä tai käytössä, todetaan usein myös laiminlyöntejä eläinten hyvinvoinnissa, eläinten merkinnöissä ja rekisteröinneissä sekä lannan käsittelyssä. Kentältä tulleiden havaintojen mukaan puutteet ovat yleisempiä lopettavilla tiloilla, johtuen todennäköisesti siitä, että investointeja ei enää haluta tehdä. Ongelmana on myös se, että eläimistä ei haluta luopua tukien menettämisen vuoksi, vaikka resursseja eläinten pitämiseen ei olisi. Osassa tapauksista, jossa kuolleita eläimiä ei toimiteta raatokeräilyyn, tarkoitus lienee peitellä suurta kuolleisuutta tai taloudellisen edun tavoittelu kiertämällä raatokeräilyn kustannuksia. Etenkin lampaiden kohdalla on myös tapauksia, joissa eläimiä on merkitty rekisteriin kuolleeksi tai kotiteurastetuksi, mutta todellisuudessa eläviä lampaita on myyty eteenpäin.

Tuottajien nautarekisteriin käsittelylaitokseen lähetetyiksi ilmoittamien nautojen määrä vastasi käsittelylaitoksen nautarekisteriin ilmoittamien vastaanotettujen nautojen määrää. Lampaista käsittelylaitokseen lähetetyksi ilmoitettujen eläinten määrä oli huomattavasti suurempi kuin käsittelylaitoksen lammasrekisteriin ilmoittamien vastaanotettujen eläinten määrä. Osin syy poikkemaan johtuu vuodenvaihteen aikaan tehtyjen ilmoitusten kirjaantumisesta järjestelmään tai teknisistä ongelmista vastaanottokuittausten teossa, osin toimijan vahingossa tai tarkoituksella antamasta väärästä koodista raadon hävitystavalle.

BSE-näytteenotto

Märehtijöiden kuoleman ja raatokeräilyn tilauksen välinen aika on paikoin pitkä, mikä etenkin kesäaikaan aiheuttaa BSE-näytteenotossa vaikeuksia. Kesä-elokuussa raatoja pilaantuikin lämpimien säiden takia niin paljon, että vastaanotetuista lampaista näytteenottokelvottomia oli enemmän kuin kelvollisia. Näytteitä ei myöskään saatu tulipalon vahingoittamista raadoista, pilaantuneista raadoista eläinsuojelutapauksissa, päättömistä tai murskaantuneista eläimistä eikä tunnistamattomista raadoista.

Haaskatoiminta

Ilmoittamattomat haaskapaikat ja käyttöilmoitusten tekemättä jättäminen johtunevat osin tietämättömyydestä, mutta etenkin käyttöilmoitusten puutteissa myös tekemisen vaivalloisuudesta. Toisaalta ilmoitusten teko etenkin omalla maalla pidettävästä haaskapaikasta pienpetojen metsästystä varten ja vähäisen sivutuotemäärän viennistä haaskalle ei ehkä tunnu toimijasta tarkoituksenmukaiselta. Mahdollista myös on, että maastoon jätettyjen raatojen kohdalla kyseessä voi kyseessä olla raatokeräilyn kiertäminen, hautaamisesta annettujen säädösten rikkominen tai laittomasta karhun tai muun suurpedon metsästyksestä.

Eläintenpitäjä-, pitopaikka- ja haaskapaikkarekisterin (EPR) sähköisen asioinnin sovellus saataneen jälleen käyttöön 2021 aikana. Tämä mahdollisuus edesauttaa haaskaruokintapaikkojen rekisteröintiä, päivityksiä ja aiempien tietojen muokkaamista huomattavasti. Käyttöilmoitustenkin kohdalla tilanne kohenisi, jos sähköinen ilmoittaminen saataisiin mahdolliseksi.

Turkiseläintarhojen rekisteröinti laajinsisäisiksi käyttäijiksi

Samoin kuin haaskatoiminnassa, turkistarhojen mahdollisuus sähköiseen asiointiin on keskeytynyt ja merkintä laajinsisäisestä käytöstä turkistarhan rekisteritietoihin vaatii taas käyntiä maaseutusihteen luona, joka lisää puuttuvan merkinnän tarhan rekisteritietoihin. Merkintä on tärkeä, koska se on yksi ehdoista, joiden perusteella Suomen turkiselinkeino on saanut luvan käyttää kettujen ja supikoirien laajinsisäistä kierrätystä. Turkiselinkeinoa on muistutettu asiasta useissa yhteyksissä

Puutteista aiheutuvat riskit

Laitostarkastuksilla havaitut puutteet sivutuotteiden merkinnöissä, kuljetusasiakirjoissa, Tracesin käytössä ja kirjanpidoissa johtavat sivutuotteiden jäljitettävyyden heikkenemiseen. Puutteet yleisessä hygieniassa ja sivutuotteiden säilytyksessä muodostavat riskin etenkin rehuksi päätyvien sivutuotteiden kohdalla. Puutteet Ruokavirastolle vuosi-ilmoituksissa annetuissa tiedoissa vääristävät tilastoja ja voivat vaikuttaa Ruokavirastossa tehtävään riskinarviointiin. Jos rehualan toimija käyttää rehujen kuljetuksissa toimijaa, joka ei ole rekisteröitynyt rehualan toimijaksi, kuljetusyritys ei välttämättä ymmärrä rehujen kuljettamiseen liittyviä erityispiirteitä esimerkiksi hygieniaan tai kylmäketjuun liittyen.

Puutteet omavalvontasuunnitelmassa ja HACCP-järjestelmässä voivat johtaa virheelliseen riskinarviointiin ja toimenpiteiden kohdentamiseen tuoteturvallisuuden kannalta epäolennaisiin asioihin. Näytteenotossa havaitut puutteet voivat johtaa siihen, että esimerkiksi salmonella ja muut haitalliset mikrobit tai aineet jäävät toteamatta. Riittämättömien näytteenottosuunnitelmien tai niiden puutteellisen toteutuksen seurauksena toimija ei välttämättä saa todellista kuvaa raaka-aineiden tai valmiiden tuotteiden mikrobiologisesta laadusta. Merkintöjen puutteet voivat aiheuttaa sekaannusta rehujen valmistuksessa tai käytössä. Puutteelliset siivouskäytännöt ja tuotanto- ja varastotilojen huono kunto lisäävät tuhoeläinten ja sitä kautta tautien leviämiskäytännön, sekä voivat etenkin rehujen kohdalla aiheuttaa terveydellisen riskin rehun loppukäytössä. Lannoitteiden osalta puutteellinen raaka-aineiden käsittely, omavalvontaan liittyvän seurannan laiminlyönti sekä rakenteelliset ja toiminnalliset puutteet voivat aiheuttaa valmiiden tuotteiden kontaminaatoriskin ja sitä kautta riskin rehu- ja elintarviketuotannolle.

Raatojen sekä kotiteurastuksen sivutuotteiden hautaaminen eläintiheällä keräilyalueella sisältää riskin ihmisten ja eläinten terveydelle sekä ympäristölle. Hautauspaikan väärä sijainti, valvonnan puute sekä liian lähelle pintaa tapahtuva hautaaminen

voivat aiheuttaa mahdollisen taudin leviämisen tai tarttumisen hyönteisten tai muiden eläinten välityksellä. Lisäksi riskinä on pohjaveden saastuminen.

Yksi merkittävä riskitekijä sisältyy lammastiloihin, joilta lammasrekisteritietojen perusteella ilmoitetaan lompaita poistetuksi epäuskottavia määriä. Myös nautatiloilla on havaittu sama ilmiö, joskin lammastiloja pienemmässä mittakaavassa. Lampaiden kohdalla ongelmaa pahentaa se, että syntymätilalla eläimiä ei tarvitse rekisteröidä ennen 6 kk ikää. Tämä mahdollistaa sen, että eläimiä ei ilmoiteta raatokeräilyyn, jos ne kuolevat ennen merkintää tai ne voi pitää tilalla rekisteröimättömänä hieman pidempään ja myydä merkittä eteenpäin eloon tai teurastettuna. Jos tilalta myydään kotiteurastetuksi ilmoitettuja eläimiä elävänä tai teurastettuna ja tarkastamatonta lihaa päätyy näin yleiseen kulutukseen, tarkastamattoman lihan myynnillä/tarjoilulla voidaan aiheuttaa terveysvaaraa. Eläinten jäljittävyyden katoaminen voi tautitilanteessa haitata epidemiologisen selvityksen tekemistä ratkaisevasti.

Kun raatokeräilyn tilaaminen viivästyy tai jää tekemättä, pihapiirissä lojuva raato houkuttelee niin tuho- kuin petoeläimiäkin pihapiiriin. Vastaavasti hautaamaton raato maastossa houkuttelee suurpetoja siirtymään alueelle, mikä aiheuttaa mahdollisesti vaaraa lähialueen asukkaille ja metsässä liikkuville ihmiselle. Kummassakin edellä mainitussa tapauksessa TSE-näytteenotto käsittelylaitoksella jää näistä raadoista tekemättä. Pienmärehitijöiden kohdalla huolestuttavaa on lisäksi osalla toimijoista suuri kadonneiksi ilmoitettujen eläinten määrä. Näytteiden saanti olisi erittäin tärkeää paitsi tautiseurannan vuoksi myös siksi, että Suomen luokitus mitättömän alhaisen klassisen scrapie-riskin maana säilyisi.

Haaskatoiminnan kuukausittain edellytettyjen käyttöilmoitusten puutteesta ja siitä, ettei kaikista AVE:sta toimiteta vuosittaisia koontitietoja Ruokavirastoon seuraa, että kunnaneläinlääkäreiden on mahdotonta kontrolloida alueensa haaskoille päätyvän aineksen määrää ja laatua eikä Ruokavirastolle muodostu käsitystä sivutuotteiden haaskakäytöstä valtakunnallisesti.

4 AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE

DG SANTE:n suorittamat tarkastukset

DG SANTE:n oli tarkoitus tehdä sivutuotevalvontaan liittyvä auditointi 31.3 - 8.4.2020. Ruokavirasto ehti tehdä kaikki etukäteisvalmistelut ja vastata auditoinnin esikyselyyn, mutta auditointi peruuntui muutama viikko ennen sen alkua Covid-19 pandemian takia. Sivutuoteauditointi siirrettiin koronan vuoksi seuraavalle vuodelle.

Auditoinnit

Ruokavirasto ei tehnyt sivutuotteisiin liittyviä ohjaus- ja arviointikäyntejä.

5 ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET

5.1 Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen

Säännölliset tarkastukset ja niiden kohdentaminen riskiperusteisesti parantavat toimijoiden lainsäädännön tuntemusta ja vaatimusten noudattamista sekä lisäävät molempinpuolista ymmärrystä. Valvontaviranomaisia kouluttamalla on pyritty välittämään ajankohtaista tietoa säädöksistä ja niiden sisällöstä myös toimijoille. Aluehallintovirastot ovat kouluttaneet kunnaneläinlääkäreitä, valvontaeläinlääkäreitä ja valmiuseläinlääkäreitä työnohjauspäivillä. Lisäksi aluehallintovirastoille ja niistä edelleen

kunnaneläinlääkäreille on lähetetty tietoa ajankohtaisista asioista sähköpostitse. Eläinlääkärit ovat välittäneet tietoa säädöksistä ja niissä tapahtuvista muutoksista toimijoille.

Uusia, toimijoille suunnattuja ohjeita laadittiin ja internet-sivuja päivitettiin. Tarkempi kuvaus on esitetty kappaleessa 5.3. Päivittäisellä valvojien ja toimijoiden henkilökohtaisella ohjaamisella ja neuvomisella puhelimitse ja sähköpostitse on suuri merkitys etenkin uusien toimijoiden ja valvojien kohdalla. Sekä valvojille että toimijoille on aktiivisesti viestitetty mahdollisuudesta olla yhteydessä keskusviranomaiseen.

5.2 Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen

Maaliskuussa 2020 paljastuneen laajan eläinsuojelutapauksen yhteydessä jouduttiin tilan selvittämään suuren lietemäärän ja sen sekaan hajonneiden raatojen hävittämistä. Konkurssiin asetettu tila sijaitsi syrjäisellä alueella. Konkursipesällä ei ollut resursseja navettojen eikä muiden tilojen tyhjentämiseen eikä aineksen hävittämiseen, joten Ruokavirasto joutui tehostamaan kunnaneläinlääkäriin antamaa määräystä teettämishallalla ja välirahoittamaan puhdistus- ja hävittämistoimet. Toimet jouduttiin tekemään useassa vaiheessa ja useiden yritysten ja yrittäjien toimesta. Jokaista vaihetta edelsi hankintamenettely tarjouskilpailuineen, hankintapäätöksineen ja -sopimuksineen. Erityisen työlästä tapauksen hoitaminen Ruokaviraston näkökulmasta oli myös puhdistus- ja hävitystöiden edetessä ilmenneiden käytännön ongelmien ratkaiseminen etänä Helsingistä, mikä edellytti jatkuvaa yhteydenpitoa ja keskustelua toimijoiden ja paikallisten viranomaisten kanssa. Tapaus saatiin päätökseen Ruokaviraston osalta marraskuussa 2020. Tapauksen hoito vei paljon ja pitkäkestoisesti resursseja paitsi eläinten terveyden ja hyvinvoinnin- osaston sivutuoteasiantuntijoilta ja lakimieheltä, myös asiantuntijapalveluiden yksiköstä hankintatoimen ja kilpailutuksen väeltä. Tapaus kuormitti erityisen paljon kunnaneläinlääkäreitä, joka hoiti asiaa paikan päällä. Tapaus päättyi esitutkinnan kautta syyttäjälle.

Vuoden 2020 aikana Ruokavirasto teki poliisille laajan tutkintapyynnön lammastilojen epäselvyyksiin liittyen. Jo vuonna 2018 oli suunnitteilla lammastilojen sivutuotevalvontaprojekti, mutta yksittäisten tilavalvontojen sekä Ruokavirastosta laadittujen rekisteriselvitysten perusteella ilmeni, että sivutuotelakirikkomuksien lisäksi tiloilla oli syytä epäillä myös useita muita rikkomuksia. Projekti toteutettiin vuonna 2020 usean Ruokaviraston yksikön yhteistyönä. Ruokaviraston kesällä tekemä tutkintapyyntö koski elintarvike-, sivutuote-, ja eläinsuojelulainsäädännön sekä eläinten kuljetusta ja eläinten tunnistamista koskevan lainsäädännön rikkomista. Kyseessä oli laaja väärinkäytösten rypäs ja poliisi tiedotti esitutkinnan etenemisestä tammikuussa 2021.

Useimmissa tapauksissa laitosvalvonnassa todettujen puutteiden korjaaminen todennettiin toimijan lähettämän selvityksen perusteella. Tarpeen vaatiessa valtuutettu tarkastaja tai paikallinen valvovaviranomainen, kuten kunnaneläinlääkäri tai tarkastuseläinlääkäri, voi tarkastaa yksittäiset korjaavat toimenpiteet paikan päällä. Korjaavat toimenpiteet tarkastettiin kuitenkin viimeistään seuraavan tarkastuskäynnin yhteydessä. Tarkastuskäyntejä lisättiin, jos toiminnassa todettiin paljon puutteita tai ne olivat luonteeltaan vakavia. Yhtään rekisteröintiä tai hyväksyntää ei tarkastuksissa todettujen puutteiden perusteella peruutettu.

Tilavalvontojen lisäksi sivutuoterikkomuksia paljastui raatokeräilyn ja yksityisten ihmisten ilmoitusten kautta. Tyypilliset ilmoituksen koskivat maastosta tai tilan alueelta löytyneitä raatoja ja epäilyttäviä haaskapaikkoja. Vuodesta 2018 vuoteen 2020 tilatarkastuksista noin 45%:ssa todettiin jonkin asteisia säännösten vastaisuuksia. Puolet niistä olivat vähäisiä, ja tuottajalle annettiin neuvontaa tai kehoitus muuttaa toiminta-

tapojaan. Puolessa tapauksista puutteen toiminnassa katsottiin aiheuttavan vaaraa ja tuottajalle annettiin määräys tilanteen korjaamisesta. Nämä tapaukset menivät yleensä poliisille tiedoksi. Mikäli toimijalle jouduttiin antamaan määräys raatojen toimittamisesta käsittelylaitokseen, toimija menetti raatokeräilyyn valtion tukiosuuden. Näitä tapauksia ei ollut paljon. Yleisin syy tuen menetykseen oli raatokeräilyyn toimitettu tunnistamaton märehäijä. Viidessä tapauksessa Ruokavirasto tehosti annettua määräystä joko uhkasakolla tai teettämishallalla. Kunnaneläinlääkäri teki tutkintapyyntönsä poliisille 12 tapauksessa. Ruokaviraston tekemät tutkintapyyntö koskivat laajempia tapauksia, joissa tuottajaa epäiltiin rikkomuksista usealla eri lainsäädäntösektorilla.

5.3 Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet

Taulukkoon 8 on listattu toimijoille ja valvojille laadittu sivutuotteisiin liittyvä uusi kirjallinen ohjeistus. Ohje ”Eläimistä saatavien sivutuotteiden käsittely ja valvonta elintarvikkealan laitoksissa” päivitettiin kattavasti vastaamaan voimassa olevaa sivutuotelainsäädäntöä. Sivutuotevalvonnan internet-sivuja päivitetään jatkuvasti ja tarpeen mukaan luodaan uusia sivuja. Toimijoiden ohjauksessa pyritään käyttämään enenevässä määrin viraston nettisivuja (ei erillisellä ohjeella) ja valvojien ohjauksessa Pikanttia. Muuta ohjeistusta ja neuvontaa on annettu puhelimitse, sähköpostitse, paikan päällä sekä erilaisten koulutustilaisuuksien muodossa. Sähköpostitse ja puhelimitse tapahtuvaa ohjausta ja neuvontaa annetaan päivittäin sekä valvojille että toimijoille. Lisäksi tehdään tiedotteita ajankohtaisista asioista. Vuonna 2020 tehtiin kaksi tiedotetta, jotka liittyivät sivutuotteiden rehukäyttöön.

Korona-pandemian vuoksi vuonna 2020 ei järjestetty paikan päällä pidettäviä koulutuksia vaan koulutuksissa siirryttiin kokonaan etäkoulutuksiin. Sivutuotteisiin liittyvää koulutusta annettiin toimijoille ja valvojille noin 10 eri tilaisuudessa. Turkisrehusektoria koulutettiin turkisrehupäivien yhteydessä, läänineläinlääkäreitä koulutettiin Ruokavirasto-AVI-neuvottelupäivillä ja eläinlääkäriopiskelijoille pidettiin luentoja sivutuoteasioista osana eläinlääketieteellisen tiedekunnan opetusta. Erillistä sivutuotevalvontapäivää ei järjestetty vuonna 2020, mutta sivutuotteista luennoitiin useammassa eri yhteydessä (mm. kalasivutuotteista vesiviljelypäivien yhteydessä). Uutta liiketoimintaa sivutuotteista ja Sivukierto-hankkeiden tilaisuuksissa puhuttiin sivutuotteiden hyödyntämismahdollisuuksista toimijoille ja tutkijoille. Teurastamokäynneillä tavoitettiin sekä laitoksissa sivutuotteiden parissa työskentelevää henkilöstöä että tarkastuseläinlääkäreitä.

Taulukko 8. Viranomaisille ja toimijoille laadittu ohjeistus.

	2016	2017	2018	2019	2020
Ohjeet toimijoille ja/tai valvojille					
- päivitetyt, kpl	2	0	0	6	1
- uudet, kpl	0	1	2	1	0

6 TOIMINNAN RESURSSIT

Ruokavirasto vastaa sivutuotelainsäädännön toimeenpanotehtävien johtamisesta, ohjaamisesta, kehittämisestä ja koulutuksesta sekä valvoo itse osaa sivutuotetoimijoista. Päätyönään sivutuotteiden kanssa sivutuoteprosessissa työskentelee kaksi henkilöä ja lisäksi sivutuotevalvonta liittyy muissa yksiköissä ja jaostoissa arviolta viiden henkilön tehtäviin.

Kunnaneläinlääkärien tehtäväkenttään liittyviä sivutuotevalvonnan tehtäviä on arviolta noin 150 - 200 kunnan alueella, joten valvontatehtävät työllistävät jossain määrin vastaavaa määrään kunnaneläinlääkäreitä. Osa kunnaneläinlääkäreistä on yksinomaan valvontatehtäviin keskittyneitä valvontaeläinlääkäreitä. Sivutuotevalvonnan ohjaus- ja koordinoititehtävät on yleensä keskitetty AVI:ssa yhdelle läänineläinlääkärille. Se, paljonko sivutuotevalvonta tosiasiallisesti vie AVI:n tai kunnan valvontaviranomaisten henkilötyövuosia, vaihtelee suuresti eri alueiden välillä riippuen alueella sijaitsevien sivutuotealan toimijoiden määrästä.

Teurastamoissa ja pienteurastamoissa sekä niiden yhteydessä toimivissa leikkaamoissa ja laitoksissa valvontatehtävät kuuluvat Ruokaviraston tarkastuseläinlääkärille. Kunnaneläinlääkärit sekä kunnan elintarvikevalvontaviranomaiset hoitavat hyväksytyjen ja ilmoitettujen elintarvikehuoneistojen valvontaa. Lisäksi Lapin aluehallintovirastoille kuuluu poroteurastamoiden hyväksyntä ja valvonta. Valvontaan tarvittava aika riippuu alueella sijaitsevien elintarvikevalvontakohteiden määrästä ja tyypistä.

Ruokavirasto voi käyttää valvonnassa apunaan kirjallisesti valtuuttamia tarkastajia, jotka toimivat tehtävässään Ruokaviraston valvonnassa. He voivat tehdä Ruokaviraston pyynnöstä viranomaisvalvontaa varten tarvittavia tarkastuksia, selvityksiä ja ottaa näytteitä. Näiden tarkastusten ja näytteenoton perusteella tehtävät hallinnolliset päätökset tekee Ruokavirasto. Sivutuotevalvontaan liittyvään näytteenottoon on koulutettu noin 10 valtuutettua tarkastajaa, joista osa voi tehdä myös tarkastuksia.

Sivutuotevalvontaan on varattu Ruokavirastossa yhteensä noin 3,5 henkilötyövuotta. Täyttämättömät läänin-, kunnan- ja valvontaeläinlääkäreiden virat hankaloittavat joillain alueilla sivutuotevalvonnan toteutumista. Sivutuotevalvonnan toimeenpanon resurssin arviointi on haastavaa, koska tehtävä on jaettu monelle sellaiselle taholle, joiden työpanoksesta vain osa kuuluu sivutuotevalvontaan.

7 MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN TOIMINTAAN

Ruokaviraston sivutuotevalvontasuunnitelman laatiminen laitosten valvonnan konkreettisenä valvontakohdelistana on selkeyttänyt kunnaneläinlääkäreiden valvontavelvoitetta, ja valvontakohdelistan laatimista on siten tarkoituksenmukaista jatkaa. Kuljetusliikkeiden ja välittäjien valvonta on tarpeen huomioida suunnitelmassa tulevina vuosina.

Kohdassa 5.2. kuvatun sivutuotteiden hävitystapauksen takia havaittiin, että olisi eduksi, jos sivutuotelaissa olisi myös AVI:lla olla toimivalta määrätä 70 §:n teettämishuoka ja uhkasakko.

Valvontasuunnitelmissa tulee jatkossa harkita kunnaneläinlääkärien sivutuotevalvontaresurssien kohdentamista entistä enemmän tilojen valvontaan, mukaan lukien sikatilat, joiden sivutuotevalvonta on ollut toistaiseksi kovin vähäistä. Resursseja tilavaltontoihin voitaisiin saada esimerkiksi harventamalla haaskapaikka- ja polttolaitosvalvontaa. Toisaalta koronapandemian vuoksi viivästyneitä tilarehustamoiden valvontakäyntejä siirtyy seuraavalle vuodelle, mikä on otettava huomioon valvontojen määrässä.

Puutteet sivutuotteiden käsittelyssä ja hävittämisessä ovat hyvin usein merkinä tilan muistakin ongelmista kuten eläinten hyvinvoinnissa tai merkinässä ja rekisteröinnissä, mutta myös toisin päin. Kaikki todetut puutteet ja havainnot eivät tule Ruokaviraston eikä AVI:n tietoon, etenkin silloin kun ne havaitaan jonkin muu sektorin valvonnan yhteydessä ja kirjataan sen valvonnan tarkastuskertomukseen. Jälkikäteen tar-

kastuskertomuksia, joihin on kirjattu sivutuotehavaintoja, on lähes mahdotonta löytää massasta. Olisi hyvä kehittää toimintamalli, jolla sivutuotehavainnon sisältä tarkastuskertomukset saataisiin poimittua erilleen.

Edellisen vuoden tapaan vain Honkajoki Oy haki valtionavustusta raatokeräilytoimintaan vuodelle 2020. Raatokeräilyn tukiosuudet pysyivät ennallaan, mutta tuottajasuudet nousivat. Nousu oli alle 10 %.

Raatokeräilyn kautta käsittelylaitoksiin päätyvien raatojen määrää pyritään arvioimaan vuosittain raatokeräilyn valtionavustuksen määrittämiseksi. Kerättävien sikojen, siipikarjan ja lampaiden määrät näyttäisivät rekisteritietojen perusteella olevan lievässä nousussa ja nautojen määrät laskussa. Raatokeräilyn piirissä olevien nauta- ja lammastilojen määrä on kasvanut jonkin verran, sen sijaan sika ja siipikarjatilojen määrässä ei ole suurtakaan muutosta.

Tuotantoeläinten lannan polton sallivan EU-asetuksen aiheuttamat muutokset sivutuote- ja ympäristönsuojelulakiin tulivat voimaa vuoden 2018 lopulla. Yksikään toimija ei hakenut hyväksyntää lannan polttoon vuonna 2020. Vastaavan kaltainen muutos EU-asetukseen lihaluujauhon polton sallimiseksi on hyväksytty komiteassa lokakuussa 2019. Kotimaisiin lainsäädäntöihin muutos saataneen viedyksi tulevana vuonna.

Tilapäisesti suljettu Eläintenpitäjärekisterin sähköinen asiointisovellus saataneen taas käyttöön vuoden 2021 aikana, jolloin toimijoiden haaskapaikkojen rekisteröinti muutosten ilmoittaminen sujuu taas jouheammin.

Tietojärjestelmien ja valvonnan tulosten raportoinnin kehittäminen on ensiarvoisen tärkeää, koska luotettava perustieto valvonnan toteutumisesta ja tuloksista luo pohjan riskiperusteiselle valvonnan suunnittelulle, sen kehittämiseksi ja valvonnan entistä paremmalle kohdentamiselle.